

ТЕЗАУСУСНЫЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ ДОВЕРИЯ МОЛОДЕЖИ К ВЛАСТИ

Михеева В. В.

Рассмотрена тезаурусная регуляция доверия молодежи к власти. Сделан вывод о том, что эта регуляция является значимым механизмом укрепления ценностных основ доверия в молодежной среде.

Ключевые слова: доверие, тезаурусная регуляция, молодежь.

THESAURUS APPROACH IN THE STUDY OF TRUST OF YOUNG PEOPLE TO POWER

Mikheeva V. V.

The paper examines the thesaurus regulation of young people's credence in governance. The authors come to a conclusion that this regulation is a significant tool for the consolidation of the axiological foundations of trust among young people.

Key words: trust, thesaurus regulation, youth.

УДК 130.2

О. В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ ЯК ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Висвітлено активний, творчий початок самоосвіти особистості, коли людина за допомогою самоосвіти створює свій образ, своє життя, затверджує нові шляхи розвитку.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самоосвітня діяльність, самоосвітня активність, саморозвиток, самовдосконалення.

Актуальність. На початку ХХІ ст. усе більш явним стає усвідомлення тієї істини, що майбутнє будь-якого суспільства залежить від стану його системи освіти. На сучасному етапі наше суспільство в цілому і його система освіти знаходяться в умовах соціально-культурної трансформації.

У концепції реформування і модернізації української освіти визначається завдання підвищення якості освіти, ефективнішого використання люд-

ських ресурсів. Розв'язання цієї державної задачі неможливе без організації самоосвітньої діяльності.

Ступінь дослідження проблеми. Самоосвіта як явище було в наявності ще в прадавні часи як самостійна форма набуття знань. Але як проблема, що потребує дослідження, самоосвіта особистості постала тільки в кінці XIX – на початку XX ст. Перші спроби концептуального бачення самоосвіти особистості здійснили у своїх роботах М. Рубакін, Н. Крупська, А. Луначарський, В. Сухомлинський та ін. У XX ст. теоретичні розробки цієї проблеми продовжили бібліограф А. Айзенберг, педагоги А. Громцева, И. Редковець, Г. Серіков, соціологи В. Лозовой, Г. Зборовський, О. Шукліна. Останніми роками, коли основою соціально-економічного розвитку стає виробництво інформації і знань, проблема самоосвіти стала найбільш актуальною і розробляється різними фахівцями (Є. Комаров, А. Кравченко, В. Лисий, Г. Наливайко, Н. Терещенко, В. Ядов та ін.).

Мета даної статті – виявити зв'язок самоосвіти особистості із творчою діяльністю людини як однією з основ саморозвитку та самоовдосконалення.

Умови, які склалися в сучасній Україні, пред'являють підвищені вимоги до професійної мобільності людини, максимального використання різної інформації в практичній діяльності. Високий рівень професіоналізму, здатність до постійного особового і професійного росту залежить від активізації його творчих здібностей, рівня освіти, його підготовленості до життя. Підвищення рівня кваліфікації, а іноді і перекваліфікації в сучасних умовах середовища, що змінюється, дозволяють людині мати особовий вектор розвитку інтелектуального і професійного рівня, що в сучасному суспільстві неможливо без самоосвіти.

Самоосвітня діяльність служить розв'язанню завдань інтелектуального розвитку особистості, сприяє поглибленому вивченню тієї або іншої галузі знань, усебічному розвитку людини, його соціальному становленню, вибору професії, формуванню життєвих пріоритетів.

Самоосвіта охоплює різні сфери діяльності: суспільно-політичну, професійно-трудова, культурно-освітню, дозвільну, ігрову і т. д. Ця діяльність характеризується високим рівнем пізнавальної активності і самоорганізації особи, має добровільний і самостійний характер. На високому рівні розвитку вона зникається з творчістю.

Усебічно розвинена особистість має громадську спрямованість, колективістську позицію, в ній гармонійно переплітаються громадські й особисті інтереси, її творча діяльність є одним з головних визначників людської суті. Саме здатність до творчої діяльності характеризує людину. Людина знаходиться в центрі світу, що постійно міняється і для кожного індивіда значи-

мий власний світ сприйняття навколишньої дійсності, цей внутрішній світ не може бути до кінця пізнаний ніким ззовні. Людина сприймає навколишню дійсність крізь призму власного ставлення і розуміння.

Активний, творчий початок самоосвітньої діяльності найбільшою мірою проявляється в діяльності щодо розвитку наявних форм культури, відповідних способів відношення до дійсності, пов'язаних з ними установок і норм. Саме у творчій діяльності, на висоті її можливостей розкривається специфіка «феномену людини». Самоосвітня діяльність такого роду не обмежується орієнтацією на наявні програми дій, ким би вони не були задані, – природою або соціумом. Вона передбачає здатність до постійного перепрограмування і може бути охарактеризована як відкрита система. Люди виступають при цьому не просто виконавцями заданої програми поведінки – хоч би й активними, такими, що знаходять нові оригінальні рішення у рамках її здійснення, – а творцями, творцями принципово нових програм дій, нових соціокультурних парадигм.

Самоосвіта побудована на використанні і розвитку наявних у людини особливих здібностей до сприйняття дійсності, здібностей до певних видів діяльності. Завдяки самоосвіті створюються передумови побудови особово орієнтованої системи навчання, що припускає використання самомотивації до навчання на основі самовизначення, самоорганізації і самореалізації. Л. П. Буєва помічає, що людина може здійснювати вчинки і визначати свій життєвий шлях, не лише коли адаптується до наявних умов, наслідуює їх норми і традиції, але і коли організовує життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, не лише коли спирається на свій, але і на чужий досвід [1, с. 12]. Інакше кажучи, використовується процес самопізнання особи. У ній максимально враховуються особисті передумови до успішнішого способу засвоєння знань і вироблення навичок і умінь.

Самоосвіта допомагає людині затверджувати в собі покликання до улюбленої справи, тобто самому щось створювати, вигадувати нові способи роботи, а не тільки використовувати заучені знання і старі прийоми роботи. Тому відчуття задоволення від отримуваних знань, зробленої речі служить сигналом того, що він на правильному шляху. За визначенням В. А. Лозового: «Самообразование, – это продолжение образования, только по индивидуальной программе в соответствии с запросами, интересами, познавательными потребностями личности, диктуемыми условиями и противоречиями ее жизнедеятельности» [3, с. 62]. Інакше кажучи, ця модель привчає людину прислухатися до себе, вивчати себе, будувати себе і свою долю, виходячи з власних ресурсів: здібностей, розуму, моральності і характеру.

Це ознака часу, і стосується це не лише нашої країни. Нині практично всі розвинені країни світу усвідомили необхідність реформування національних систем освіти з тим, щоб учень і студент дійсно стали центральними фігурами навчального процесу, щоб пізнавальна діяльність перебувала в центрі уваги викладачів-дослідників, розробників освітніх програм і засобів навчання, адміністративних працівників.

Отже, суспільство інформаційних технологій, або, як його називають, постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального суспільства кінця XIX – середини XX ст., значно більшою мірою зацікавлено в тому, щоб його громадяни були здатні самостійно, активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до умов життя, що змінюються.

Індивідуальний стиль навчання (The Learning Style Approach) заснований на обліку індивідуальних особливостей кожного, що навчається – особливостях психічного розвитку, темпераменту, типу нервової діяльності та ін. Можна звернутися до педагогічних переконань гуманістів. Г. Песталоцци, Ж.-Ж. Руссо, М. Монтессорі наполягали на тому, що викладачеві слід поважати попередній досвід людини, особливості його розвитку. Починати потрібно з того, що йому знайомо, і поступово розкривати перед ним усе більш складні явища, спираючись на самостійну активність особистості.

Самоосвітня діяльність стає усе більш інноваційною за своєю суттю, що є соціальним замовленням суспільства по відношенню до людини і чинником її особово-професійного росту. Тому стало очевидним, що науковий і соціальний прогрес нашого суспільства залежать і від міри підготовленості фахівця до самоосвіти.

Назріла необхідність усвідомлення того, що саме самоосвіта – це шлях до творчості, самовираження, становлення неповторного індивідуального стилю професійної діяльності. Соціальну привабливість самоосвітньої діяльності надають гуманізм і демократизм, гнучкість і різноманіття засобів і організаційних форм, що сприяють самоактуалізації і саморозвитку особистості, її творчій самостійності. «Одно из преимуществ самообразования в том, – зазначає Н. В. Гончаренко, – что оно может длиться всю жизнь, даже тогда, когда возраст, здоровье и другие причины не позволяют человеку получать образование при помощи организованных форм обучения. В самообразовании есть тот беспокойный самопоиск, самостроительство, которые свидетельствуют об остром самоосознании себя, своей сущности, о стремлении к усовершенствованию» [2, с. 24].

Творчість передбачає в особистості наявність здібностей, мотивів, знань і умінь. Особливий інтерес викликає проблема усвідомлення мотивів у контексті діяльності людини, з якою пов'язані уявлення про задоволення по-

треб суб'єкта, сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість. Усвідомлення мотивів є специфічною мотиваційною формою відображення дійсності. Мотив же як спонукання до діяльності, пов'язаної із задоволенням потреб суб'єкта, є сукупність внутрішніх або зовнішніх умов, що викликає активність суб'єкта і визначає її спрямованість. Важливою характеристикою мотиву є його динаміка, яка в конкретних ситуаціях обумовлена надситуативною активністю, що призводить до постановки особистістю надзадач і появою нових мотивів діяльності.

Структура особистості є відносно стійкою конфігурацією головних, ієрархічних мотиваційних рис, які можна звести до самого поняття «особистість», у якому людський індивід в аспекті його соціальних якостей формується в процесі історично конкретних видів діяльності і громадських стосунків. Різноманіття стосунків, у які людина вступає з дійсністю, є об'єктивно-суперечливим. Упродовж життя людині доводиться змінювати поле діяльності, не завжди вибір, зроблений після школи, буває усвідомленим. Але, так або інакше, будь-яка робота вимагає розвитку певних навичок. І найголовніша навичка, яка має бути у кожного висококваліфікованого фахівця, – це навичка самоосвіти.

Самоосвіту можна розглядати як «самонавчання» (у вузькому сенсі як самонавчання) і як самостворення, самоконструювання (у широкому сенсі як створення себе, свого образу). Нас більше цікавить друге значення. В даному випадку самоосвіта виступає одним із механізмів перетворення репродуктивної діяльності людини в продуктивну, таку, що наближає індивіда до творчості. Тому професійний ріст також можна назвати і пошуком свого шляху, надбанням свого «образу».

Самоосвіта цінна не як вузький «набір» знань, а як шлях розвитку інтелекту, і особистості в цілому, її вільний рух у культурі, неформальне спілкування з нею – тобто це повне, багатостороннє, природне самопочуття людини в ноосфері, неформальне буття людини в знанні.

Розглядаючи самоосвіту як вид вільної духовної діяльності, можна назвати його найвільнішим шляхом до прискореного саморозвитку, коли вона є цілою системою спрямованого, розумного формування людиною різних сторін свого духовного «Я». «Личность, – зазначає С. А. Смирнов, – такой масштаб человека, который позволяет преодолеть раскол и ущербность, и обрести целостность, единство всех трех миров – жизни, мышления и культуры» [5, с. 121]. На наш погляд, особистість не можна розглядати тільки як об'єкт освітніх дій, не враховувати її власні інтереси, потреби, спрямування, вікові особливості, не розвиваючи самостійність.

Особливо зазначимо, що однією із складових будь-якої творчості є розуміння й оцінка культури, рух у контексті тих культурологічних процесів, які відбуваються в сучасному суспільстві. Людина – «відкрита система», вона здатна на свободу вибору і культурну творчість свого життя і свого образу. Але вибір цей можливий і в «висхідному» напрямі духовного вдосконалення, і в «низхідному», у вигляді вторинного здичавіння. Отже, залежно від базових цінностей, прийнятих у суспільстві, самоосвіта може мати просоціальний або асоціальний, гуманістичний або індивідуалістичний характер, затверджувати одні цінності і заперечувати інші. Таким чином, ціннісна орієнтованість, спрямованість самоосвіти залежить від конкретно-історичних типів: громадських стосунків, способу життя, типу особистості і т. под.

Слід визнати той факт, що людина, крім того, що вона продукт конкретно-історичних громадських стосунків, у той же час є системою, що саморозвивається, самоналагодується, самоврядується, саморегулюється. Потреби людини в самоосвіті не є незмінними, вони змінюються як упродовж історії людства, так і впродовж життя окремої людини.

Людина полікультурна, навіть якщо вона виховувалася в певному типі культури і свідомо розділяє її нормативи і цінності. Вона відкрита не лише наявним формам культури свого суспільства, але і минулому – різноманітності історії, типам знаково-символічних систем, що змінюють одна одну, в усій їхній своєрідності і багатстві. Як духовна істота людина вільна і вибирає напрямок і зміст свого духовного життя і цінностей з усієї культурної скарбниці людства, особливо з розвитком засобів масової комунікації. І хоча вона вибирає те, що відповідає запитам і умовам її буття, все одно вибір її може бути альтернативним – прийняти або відкинути.

Людина може здійснювати вчинки і визначати свій життєвий шлях, не лише адаптуючись до наявних умов, наслідуючи норми і традиції, але й організовуючи життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, не лише спираючись на свій, але і на чужий досвід.

Передача історичного досвіду, який іноді називають соціальною пам'яттю, складає найважливішу умову подальшого розвитку людського співтовариства. Соціокультурна еволюція відбувається саме шляхом засвоєння, успадкування, використання усіх тих корисних навичок, звичаїв, норм поведінки, знань, традицій, які дають можливість краще адаптуватися до умов середовища, що постійно змінюються. Тому для соціальних систем найважливішу роль набуває обмін інформацією.

Ще істотною є та обставина, що закони, норми і принципи діяльності і поведінки людей виявляються дуже міцними тому, що вони концентрують у собі найбільш життєздатний досвід і традиції, накопичені багатьма поко-

лініями. Це означає, що в їх формуванні бере участь не випадковий досвід, а досвід, скоректований багатовіковою практикою. Самоосвіта допомагає людині відбирати позитивний досвід, передавати його і таким чином сприяє соціальній еволюції.

Будь-яка людина, виходячи за межі вже досягнутого рівня культури, і розвиваючи її далі, робить це саме у взаємодії з культурою, спираючись на неї, навіть у процесі подолання обмеженості, на тих або інших напрямках громадського прогресу. Якісно новий внесок у розвиток усієї культури людства вносять, передусім, видатні діячі науки, мистецтва, політики, релігії і т. д.

Усе, що створюється в соціальному житті, несе на собі відбиток розуму, почуттів і волі людини, що організує культурний процес. Самоосвіті належить чимала роль у засвоєнні відповідного набору знань, цінностей, символів, ідеалів тощо. А якщо це так, таким чином, самоосвіта не може бути однозначно адаптаційною, в ній передбачається «запас свободи», створюваний поліструктурністю і внутрішньою динамікою освоєння якомога більшого культурного простору, як розширення можливостей виживання. Самоосвіта дає людині свободу творчості свого життя і свого образу, які вона формує сама, адаптуючись до обставин буття, дає можливість їх здолати.

Якщо розглядати особистість не лише як результат докільця й організованої педагогічної дії, тоді процес самоосвіти можна визначити як систему обґрунтування ціннісних орієнтирів і використання різних способів стимуляції особистісного саморозвитку (методик регулювання, педагогічного керівництва саморозвитком особистості тощо).

Етап актуалізації самоосвіти в особистості дуже індивідуальний. У цей час, як правило, змінюються якісь зовнішні умови (хоча і необов'язково), але найважливіше те, що відбувається надбання внутрішньої свободи і впевненості в собі, відчуття задоволення і радості від зайняття самоосвітою, усвідомлення того, що самоосвіта – спосіб реалізації своєї внутрішньої свободи, що суб'єктивно фіксується. «Повышение ответственности, – пише С. Л. Рубінштейн, – за свои действия в условиях свободы выбора подчеркивает значимость развития сознания личности. Без сознания, без способности занять определенную позицию, личности нет» [4, с. 245]. Суб'єктивно це відчувається в тому, що людина переживає радість пізнання і реалізації його результатів, активно формує і часто публічно декларує власні погляди за різними аспектами соціального життя, професійної сфери, культури тощо.

Самоосвіта може бути визначена як процес формування (утворення) сфери знань соціального суб'єкта, обумовлений комплексною дією соціорегулятивних механізмів (потреби, інтереси, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації). Тобто система цінностей визначає спрямованість самоосвіти і тому суб'єкт

самоосвіти доцільно розглядати як емпіричне «Я» в контексті повсякденності, що характеризується цілісністю. «Я» як творець для себе виступає творцем не лише життєвого світу, але і світів найвищих значень (науки, мистецтва, релігії та ін.), інтеріоризуючи і відтворюючи знання наукове, освітнє, повсякденне та ін.

Самоосвіта все частіше спрямовується у сферу придбання й уточнення наших загальних ідей, подолання професійної замкнутості. Виведення ідеології свого життя і діяльності – ця складова лінія в самоосвіті однаково важлива для кожної людини, для будь-якого віку.

Для того щоб отримати бажаний результат і наблизити свій реальний образ до ідеалу, потрібно вміти управляти власним розвитком. Передусім це вміти взяти на себе особисту відповідальність за власне життя. Абсолютно необхідно збудувати свою професійно-освітню стратегію, яка б враховувала конкретні особливості і запити, а також освітню траєкторію як спосіб досягнення бажаної мети.

Освітня траєкторія – можливість особистості на основі вибору визначити свій освітній шлях у задоволенні потреб в освіті, отриманні кваліфікації в обраній галузі, в інтелектуальному, фізичному, моральному розвитку з урахуванням праці, самооцінки можливостей. Реалізація наміченого плану безпосередньо пов'язана з навичками самоорганізації і саморегуляції.

Самоосвітня діяльність, по-перше, є онтологічна категорія людської реальності (а не приватна форма її активності), вона завжди суб'єктна; у цієї форми діяльності є свій власник, автор (творець) і розпорядник (організатор). Не буває самоосвітньої діяльності безсуб'єктної. Водночас, самоосвітня діяльність завжди предметна (чи об'єктна); ця її властивість вказує на те, що вона завжди розгортається в деякому вже попередньому просторі. Вона підкоряється деяким об'єктивним умовам свого перебігу: вона пластична і згідна відносно свого об'єкта; вона спрямована і доцільна. Виходячи з того, що самоосвітня діяльність – це процес пізнання навколишньої дійсності шляхом самостійного отримання знань, слід зауважити, що самоосвіта (і як автономне явище, і як складова інших видів діяльності) є формою організації і реалізації процесу пізнання людини, виступаючи його соціальною передумовою й умовою здійснення.

Висновок. Таким чином, самоосвіта – це результат особистої творчості, а не приросту знань, умінь і навичок. Іншими словами, для того щоб досягти добрих результатів, потрібно постійно вивчати себе, знати свої достоїнства і недоліки, поступово формувати в собі той внутрішній стрижень, на якому будуватимуться не лише професійний, але й особистий розвиток. Кожен індивідуум має тенденцію до індивідуалізації, або саморозвитку.

Сьогодні вирішується, яка з двох парадигм освіти домінуватиме: раціоналістично-технократична, когнітивна, де вищою цінністю оголошуються знання, уміння, навички, або ж емоційно-вольова, де вищою цінністю є людина й увесь навчально-виховний процес визначається як особисто-орієнтований. Саме тому самоосвіта стає необхідним, постійним додатком життя культурної, освіченої людини, заняттям, яке супроводжує її завжди. У сучасній культурній ситуації самоосвіта може зумовити соціокультурну незалежність і самостійність особистості. Зважаючи, що сам феномен самоосвіти породжений кризою світової освітньої системи, саме вона прокладає шлях до виходу з цієї безвиході.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буева Л. П. Культура и образование. Проблемы взаимодействия. Материалы «круглого стола» / Л. П. Буева // Вопр. философии. – 1997. – №2. – С. 3–37.
2. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке / Н. В. Гончаренко. – М., 1991. – 430 с.
3. Лозовой В. А. Самообразование студента: проблемы и опыт / В. А. Лозовой // Учен. зап. ХГИ НУА. – Вып. 1. – Харьков, 1995. – 110 с.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 1976. – 341 с.
5. Смирнов С. А. Философия. Образование. Культура / С. А. Смирнов. – Новосибирск, 1990. – 285 с.

САМООБРАЗОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ КАК ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Бурлука Е. В.

Отражено активное, творческое начало самообразования личности, когда человек с помощью самообразования создает свой образ, свою жизнь, утверждает новые пути развития.

Ключевые слова: самообразование личности, самообразовательная деятельность, самообразовательная активность, саморазвитие, самосовершенствование.

SELF-EDUCATION OF PERSONALITY AS CREATIVE ACTIVITY

Burluka O. V.

The active, creative beginning of self-education of personality is reflected, when a man by means of self-education creates the character, life, asserts the new ways of development.

Key words: self-education of personality, selfeducational activity, selfeducational activity, self-development, is self-perfection.

